

Globaliseringen enligt Puh (Svd 2002)

Jag drar av mig den svarta kjolen, snörvilet (ska vara snörvil, inte snörliv), doket och ”svarttrija” till rättviksdräkten. Begravningen av min barndomsvän Kerstins mamma är över. Iklädd Levi’s och Esprittröja slår jag mig ner för att läsa International Herald Tribune. Johannesburgmötet har avslutats. ”Sustainable development. There is no alternative” – en blågulröd ruta med Shellsnäckan blinkar oombedd i vänstra hörnet av min datorskärm och följer med när jag bläddrar. Jag lyfter blicken och ser haren skutta över tunet in bland asparna. Öppnar mejlbrevlådan – 29 olästa rubriker från New York Times. Jag knappar hastigt över till yahoo. Slår in ”globalisering” – 143.000 träffar.

Tiden och rummet har komprimerats med Internet. Numera går det bra att bo på en fäbod i Dalarna och dag för dag, via en virtuell tidningskiosk, följa Irakdebatten i USA eller pakistanska tidningars rapportering om kriget i Afghanistan.

Vi kallar det globalisering. Tidigare termer, som internationalisering, modernisering, internetrevolution känns på något sätt förbrukade, platta.

Men begränsningar finns. Språkets roll som nödvändig kod för kommunikation har inte upphävts genom internet. Engelskan är ett lingua franca, men hur rättvisande är den bild av pakistansk opinion som ges av landets engelskspråkiga tidningar? Och vill jag via nätet veta något om den romanförfattaren Alessandro Bariccos senaste bok bör jag helst kunna italienska – av 57 (Yahoo) respektive 64 (Google) träffar är bara åtta på ett annat språk (franska).

Folkdräkter brukar förknippas med försvar av en lokal, platsbunden identitet, i somligas ögon liktydigt med sturigt konservativ tontighet (”knätofs”) och motstånd mot förändringar – med andra ord något starkt antiglobalistiskt. Men stämmer det verkligen? De svenska folkdräkterna går knappast längre tillbaka än till 1700-talet och bär tydliga spår av inflytande från dräktskicket i adel och borgarstånd. Var kanske i själva verket – hädiska tanke – våra folkdräkters framväxt ett uttryck för bondesamhällets begynnande integrering i en nationell och, i förlängningen, en globaliserad ekonomi?

Få ord kan polarisera en debatt som ordet globalisering. Själva begreppet är relativt nytt – det etablerades i stora delar av världen under 1990-talet. Den svenske sociologen Håkan Thörn påpekar i sin bok *Globaliseringens dimensioner* (Bokförlaget Arena, Stockholm 2002) att det år 1992 (enligt arkivdatabasen PressText) bara förekom fyra gånger i svensk press, medan det år 2001 användes 335 gånger.

Vi svänger oss med ordet, men vad står det egentligen för? Är globalisering, som den industriella revolutionen, en materiell process som påverkar människors tänkande, eller är den, som upplysningen, en radikal förändring av människors tänkande som får materiella konsekvenser? Vad är dess väsen, hur kan den förstås i ett historiskt perspektiv? Är globalisering uttryck för obetvingliga ekonomiska krafter som världens regeringar och folk bara har att anpassa sig till, eller finns i den också fröet till en ny politisk och kulturell världsordning?

Thörns bok är en pedagogisk och högst läsbar genomgång av en rad av de samhällsvetenskapliga analyser av globaliseringen som publicerats på senare år. Bokens ambitioner sträcker sig emellertid utöver det refererande. Författaren vill företräda en ”globalt engagerad” samhällsvetenskap, som utifrån en analys av globaliseringens processer och strukturer söker peka på de handlingsmöjligheter som, åtminstone på ett teoretiskt plan, kan uppenbara sig i samband med en sådan analys. Thörns sympatier finns hos den globala rättviserörelsen och en tydlig

ambition med boken är att undersöka möjligheterna att överskrida den nyliberalt färgade version av globaliseringen han kallar "ekonomisk globalism". En central fråga för honom är hur demokrati i det framväxande världssamhället kan stärkas.

Thörns bok är intressant att ställa mot en annan nyutkommen bok på samma tema: Alessandro Bariccos essäbok *Next: Petit livre sur la globalisation et le monde à venir* (Albin Michel, Paris 2002, originalutgåva på italienska av Giangiacomo Feltrinelli, Rom 2002). Medan Thörn på vetenskapsmannens metodiska sätt arbetar sig fram, kapitel för kapitel, från nationalstatens och demokratins kris över nationell identitet och mångkulturalitet, världskultur(er), masskommunikation och migration till de nya sociala rörelserna och det globala civila samhället, är Bariccos lilla bok en serie temperamentsfulla, snabba tankeassociationer och frågor. Medan Thörns perspektiv kan kallas vänsterglobalistiskt, är det svårt att sätta en etikett på Baricco. Baricco har inga anspråk på att vara expert eller att stå för någon linje. Han är globaliseringens Candide eller Nalle Puh, som, förrädiskt naiv, ställer de enkla frågorna om de komplicerade sammanhangen.

Romanförfattaren Baricco är internationellt mest känd för kultboken *Siden*, historien om en fransk silkesmaskuppköparens bitterljuva förhållande till en japanska vars språk han inte förstår och som han bara träffar vid sin årliga uppköpsresa till Japan. Tidigare böcker som översatts till svenska är bl.a. *Vredens slott* och *City*, som båda utspelas i fiktiva städer med en doft av Nordamerika. Liksom hos landsmannen Italo Calvino är ett tema hos Baricco människans strävan att realisera vansinniga och storslagna drömmar – som att konstruera en underbar katedral av glas eller att köpa sin fru ett ånglok och kalla det Elisabeth. Fantasin och föreställningsförmågan övervinner tid och rum hos Baricco på ett sätt som leder tanken till internets blixtnabba förmedling av bilder och tankar över stora avstånd. Bariccos egen värld (har mycket av den platslöshet och den svårgripbarhet vi förknippar med globaliseringen).

Men han saknar fördenskull inte en arkimedisk punkt. Denna punkt är sanningen. Romanen *City* innehåller en skarp och tankeväckande miniessä om intellektuell hederlighet. I *Next* påpekar han att den grundläggande frågan när det gäller globalisering inte är om man är för eller mot, utan om den finns överhuvudtaget. Vi har, säger han, nästan förlorat vanan att fråga oss om något är sant. En prestigefylld avsändare och tvärsäkerhet i argumentationen får oss att köpa budskap som vi bort granska närmare. Varför, frågar Baricco, är den halva bok av hundra som säljs via Internet i Italien intressantare än de 89,5 som säljs över disk eller de tio som säljs via postorder? Vilken kulturell inverkan på det indiska samhället har i realiteten de fyra burkar Coca-Cola som genomsnittindiern konsumerar under ett år?

Globalisering är, menar Baricco, det namn som ges företeelser som internationalisering, kolonialism och modernisering när de skall läggas samman och upphöjas till ett episkt-historiskt äventyr. Processen saknar inte reellt innehåll, men den kräver ett element av tro – och marknadsföring – för att drivas vidare. För Baricco blir demonstrationerna vid G8-mötet i Genua sommaren 2001 – hans text publicerades ursprungligen som en artikelserie i dagstidningen La Repubblica månaderna efter mötet – väsentligen en protest mot det sätt på vilket globaliseringen säljs som oblandad välsignelse, medan dess negativa effekter smusslas undan och förtigs. I synnerhet de mycket unga "no-globals" blir för Baricco de rebeller varje samhälle behöver som ett skydd mot fascismen – "hjärtslagen i förnuftets natt". Och det är ett faktum, påminner han, att globaliseringsprocessen hotar att sätta ur spel en rad spelregler som byggdes upp i Europa och USA under 1900-talet för att förhindra att ekonomin blev ett slagfält där bara de starkaste överlevde. Men att hålla hjärnan

tillräckligt klar för att ställa frågor om, och fördöma skadeverkningar av, globaliseringen räcker inte. Globaliseringen är grym, den slår ut och marginaliserar, men den skapar tillväxt. Världsfattigdomen är en realitet och den som kritiserar globaliseringen måste ange alternativ.

Är ”god globalisering” möjlig? Är en human, moralisk, medborgerlig, nedifrån byggd globalisering ett realistiskt projekt, eller bara ett uttryck för ytlig optimism? Både Thörn och Baricco skulle antagligen svara att de inte vet, men att det, med Sartres ord, är nödvändigt att handla ”som om” det vore möjligt. Bariccos diskussion om förutsättningarna för ett sådant projekt innehåller utan tvekan boken mest originella och provocativa tankar. En ”god globalisering” innebär för Baricco att *omtolka de centrala elementen i globaliseringsprocessen sådan den pågår och använda dem på ett nytt sätt*. Ett exempel är de förkättrade varumärkena. Om du köper ett par Nikeskor betalar du femtio euro för skorna och hundra för märket. Dumt? Kanske, men vad du betalar för är egentligen en värld, en tillhörighet – på samma sätt som den som köper biljett till en Beethovenkonsert betalar, inte för musiken, utan för tillträdet till en vision av världen, ett provisoriskt återvändande till det förflutna, tillhörighet i en selektiv krets. Beethoven är ett varumärke som står för allt detta och ingår i ett ännu större: den klassiska musiken. Ett svenskt exempel kunde vara f d kalkbrottet Dalhalla, som framgångsrikt etablerat sig som kulturarena under devisen ”Musik – dramatik – natur”. Naturens väldighet och magi, människans litenhet inför dess krafter (exempelvis i form av ösregn), gemenskapen med andra gummistövelklädda konsertbesökare ger en speciell ram åt musikupplevelsen. Baricco skulle hävda att denna upplevelse *strukturellt* inte skiljer sig från gettograbbens som glider in i gänget med sina nya Nikedojor. Också för honom handlar det om tillhörighet, identitet, magi. Vi dras, skriver Baricco, mera till det som vi uppfattar som uttryck för en organisk värld än till objekt i tomrum, hur vackra de än är. Bariccos bok säger det inte, men en slutsats av hans resonemang blir rimligtvis att debatten mer borde handla om vad märken står för, om det kvalitetsmässiga *innehållet* i den identitet de uttrycker.

Att anklaga globaliseringen för att minska vår kollektiva frihet genom att reducera en komplex värld till några enkla modeller är att från korrekta premisser dra felaktiga slutsatser, menar Baricco. Hela Västerlandets kulturhistoria består i själva verket av sådana kompressioner av friheten. I sekler var det i Italien förbjudet att måla annat än madonnor, men under dessa århundraden producerades en lång rad mästerverk. Mozarts tonspråk är, påpekar Baricco (som också är musikvetare), väsentligt mindre komplext än den flamländska polyfona 1500-talsmusiken och skulle mycket väl ha kunnat beskrivas som nivellering och vulgarisering i syfte att nå en bred publik. La Traviata har många drag gemensamma med en hollywoodfilm av god kvalitet: den respekterade ett industriellt systems regler, den syntetiserade mänskligheten i några enkla typer (Alfredo är, påpekar Baricco med glimten i ögat, knappast djupare som personlighet än Rambo) och Verdi tvekade inte inför musikaliska passager som jämförda med, exempelvis, Beethovens, är rent vulgära. Men Traviata fångade det elementära, universella i en värld. Den väckte känslor och njutning: den fungerade. Och det gör den fortfarande.

Next är tunn bok, Baricco utvecklar sällan sina resonemang. De är långt ifrån invändningsfria. Inte minst av Thörn framgår att en rad av de frågor Baricco ställer sedan länge debatterats och analyserats i den samhällsvetenskapliga forskarvärlden. Bariccos förtjänst är att han ”tänker utanför lådan”. Han spräcker klichéer, ställer invanda begrepp på huvudet, tvingar läsaren att tänka själv och framför allt, fråga sig när TV-sofforna fylls av tvärsäkra kommentatorer: är det sant?